

ISKUSTVA U NASTAVI LATINSKOG JEZIKA SREDNJE—POZIVNO USMERENOG OBRAZOVANJA VOJVODINE

U novije vreme nastava latinskog jezika u srednjim školama je sve manje i manje zastupljena. U doskorašnjim gimnazijama učenici su ovaj jezik učili dve godine sa po dva časa nedeljno. Danas, u SAP Vojvodini nastava ovog predmeta je zastupljena u pojedinim smerovima Centara za srednje — pozivno usmereno obrazovanje, sa jednom godinom učenja, po dva časa nedeljno.

U gradovima širom SAP Vojvodine (Subotica, Zrenjanin, Sr. Mitrovica, Sombor, Kikinda, Vršac, Pančevo, itd.) postoje srednjoškolski centri u okviru kojih su pojedini smerovi gde se uči latinski jezik. Samo su u Novom Sadu zastupljeni svi ti smerovi, i to su: jezičko — prevodilački smer, gde je nastava latinskog jezika jedino zastupljena u dve godine učenja, tj. u I i II godini pozivno-usmerenog obrazovanja (ranije III i IV razred gimnazije), zatim, tu su smerovi Medicinske škole, smer veterine, smer matematike, smerovi prirodnih nauka (fizika, hemija, biologija, geografija), kulturološki smer. U svim ovim smerovima latinski jezik se uči u I godini, a smeru pravnih nauka u II, završnoj godini. Broj odeljenja u okviru jednog smera kreće se između jednog do četiri.

Činjenica je da, za sada, latinski jezik nije potisnut iz nove usmerene škole, ali je bitno smanjena njegova uloga i značaj u obrazovanju srednjoškolaca, budući da ga oni uče samo jednu školsku godinu. U ovom trenutku nema realnih izgleda da se takvo stanje izmeni na bolje već naprotiv, postoje tendencije da se ovaj predmet potisne i iz smerova gde je sada zastupljen (smer matematike npr.). Sve te okolnosti dovode srednjoškolske nastavnike latinskog jezika u nezavidan položaj budući da, ako već nisu postali, lako mogu postati tehnološki višak, kao rezultat i daljeg redukovanja nastave ovog predmeta u usmerenom obrazovanju. Osim toga, potrebno je i mnogo snalažljivosti i umeća da se učenicima prenese što više znanja ovog složenog jezika, za samo jednu godinu učenja. To znači, da nastavnik treba da prihvati činjenicu da je učenicima to prva i završna godina učenja i tome da podredi celokupnu organizaciju nastave.

Nastavni planovi i programi, te zadaci nastave latinskog jezika u pozivno-usmerenom obrazovanju, izloženi su u izdanju „Savremeno

obrazovanje“ sveska 4—6 u Novom Sadu 1977. godine, u izdanju Pedagoškog instituta Vojvodine. Nastavni sadržaj ovog predmeta uglavnom se podudara sa onim predjašnjim, za I razred gimnazije. Iz gramatike se obrađuje isključivo morfologija, dok sintaksa, razumljivo, je izostavljena. Naznačeni zadaci nastave latinskog jezika koje nastavnik treba da ostvari su:

— da učenicima omogući da ovladaju stručnom terminologijom radi lakšeg savladavanja stručnih predmeta i korišćenja stručne literature (časopisi, revije, pregledi);

— da učenike upozna sa osnovnim gramatičkim pravilima i pruži najneophodnija znanja o rečenici, da bi tokom celokupnog stepenastog školovanja bili sposobni da usvajaju novu leksiku i rešavaju nove jezičke konstrukcije;

— da učenjem latinskog jezika doprinosi razvijanju opšte kulture učenika i njihovih intelektualnih sposobnosti;

— da kod učenika razvije navike samostalnog korišćenja rečnika i osposobi ih za dalje obrazovanje i samoobrazovanje. Možemo zaključiti da su to veoma ozbiljni zahtevi, lepo zamišljeni ali ih je teže ostvariti u odeljenjima usmerene škole nego u pređašnjim, gimnazijskim. Naime, gimnazijalce su činili učenici koji su želeli široko opšte obrazovanje, gde je učenje latinskog jezika imalo svoju težinu i značaj. Međutim, stupivši u pojedina odeljenja usmerenog obrazovanja, nastavnik latinskog jezika će primetiti začuđena lica budućih matematičara, hemičara, fizičara, čak će mu i otvoreno postavljati pitanje: „Šta će nama latinski?“ Ni u kom slučaju to pitanje ne sme ostati bez odgovora, utoliko pre, što ga ne postavljaju samo učenici svom nastavniku već ga on čuje i od njihovih roditelja, pa čak i od svojih kolega. U novije vreme uopšte, naše društvo je sklono da ovaj predmet proglašava zastarelim i nepotrebnim. Nastavnik latinskog jezika tada mora da se razvije u dobrog apologetičara svog predmeta. Na svom prvom času, u svakom odeljenju, on objašnjava učenicima svrhu i značaj učenja latinskog jezika. Upoznaje ih, ukratko, sa veličinom Rimske imperije, sa zemljama i narodima koji su bili pod njenom vlašću, a samim tim i pod uticajem rimske kulture i jezika. Objlašnja im, zatim, u kojoj su meri latinski jezik i gramatika uticali na razvoj jezika evropskih naroda, pa i našeg; na koji se način ovaj jezik uspeo održati tokom srednjeg veka do danas, te kako se objašnjava veliki broj latinskih reči prisutan kako u stranim tako i u našem jeziku. Učenicima se ukazuje da će se tokom školovanja a i posle, sretati često sa rečima latinskog porekla čije značenje bez poznavanja ovog jezika neće znati sebi da protumače. Navode se, zatim, profesije koje se ne mogu zamisliti bez poznavanja latinskog jezika (medicinari, farmakolozi, veterinari, biolozi, filozofi, pravnici, arheolozi, istoričari, itd.), dok će i onim učenicima koji se neće opredeliti za jedno od tih zanimanja, učenje latinskog jezika i gramatike veoma koristiti. Na primer, kod učenja stranih jezika, zatim u tumačenju reči latinskog porekla kako u svakodnevnom govoru, tako i u tekstovima stručne literature. Dalje, savlađivanje latinskog jezika razvija kod uče-

nika sposobnosti za intelektualni rad, pamćenje na primer, logičko razmišljanje, koncentraciju, sistematičnost. Međutim i pored iscrpnog objašnjenja o značenju učenja latinskog jezika, nastavnik će ipak morati sve to da učenicima ponovi još koji put tokom školske godine. Nakon upoznavanja učenika sa značajem i svrsishodnošću učenja latinskog jezika, većina njih pokazuje interesovanje za učenje ovog predmeta i na nastavniku je da to interesovanje održi i dalje razvija.

Pred nastavnika latinskog jezika se, dalje, postavlja zadatak da učenicima objasni i najelementarnije gramatične pojmove, budući da u prvi razred usmerenog obrazovanja dolaze sa veoma malim gotovo nikakvim znanjem gramatike maternjeg jezika. Većina ih ne zna ni šta su deklinacije, a šta konjugacije, ne razlikuju padeže, pa ni abecedu ne znaju svi, tako da drugi, uvodni čas treba posvetiti upućivanju učenika u osnovne gramatičke pojmove, i tek nakon toga se može početi sa obradom predviđenog gradiva.

U sistemu jednogodišnje nastave, rad na času ima veoma važnu ulogu u savladavanju gradiva, te je potrebno da bude dobro organizovan i intenzivan. Smatramo da je, ipak, najpreporučljivije osloniti se na oprobano gramatičko—prevodilačku nastavnu metodu rada. Naime, posle usvajanja novih gramatičkih pojmova, tokom samostalnog prevođenja i analiziranja latinske rečenice, uz blago usmeravanje nastavnika, učenik najbrži stiže osnovna znanja ovog jezika i osposobljava se za prevođenje lakših tekstova.

Mnogobrojne su mogućnosti modernizacije i oživljavanja ove nastavne metode. Veoma je korisno, zatim, da novousvojene metodске jedinice učenici odmah reprodukuju. Na taj način će i njihova pažnja prilikom predavanja biti veća. Zatim, učenike treba podstaći da novousvojena znanja iz gramatike odmah primene i uvežbaju, što je moguće izvesti na tri načina. Prvo, svi učenici prevode rečenice u kojima su zastupljeni elementi nove metodске jedinice sa latinskog na srpskohrvatski jezik. Zatim, date rečenice mogu biti na srpskohrvatskom jeziku, i prevode se na latinski, što je provereni način da se novousvojena znanja precizno protumače i primene. I treće, učenici sami sastavljaju latinske rečenice u kojima treba da su obrađeni novi gramatički pojmovi. Ovako samostalno sastavljanje latinskih rečenica im je naročito drago, budući da im se pruža prilika da osim znanja pokažu i maštovitost, što već osećaju i kao neku vrstu kreativnosti.

Ova vežbanja treba učenicima učiniti što zanimljivijim. To se može lako postići ako nastavnik unese elemente takmičenja u rad, budući da je želja za samopotvrđivanjem i takmičenjem veoma izražena kod učenika ovog uzrasta. Nastavnik u svakom trenutku budno prati rad učenika, ispravlja ih i ne usteže se da najmarljivije uvek pohvali. Posle svakog ispunjenog zadatka imenovaće najbolje što će i ostalima biti podsticaj za aktivniji rad. Jer, svaki od učenika želi da bude istaknut kao najbolji, te je evidentno da se na takvim vežbanjima svi učenici maksimalno koncentrišu i trude. Ujedno, intenzivnim vežbanjem novog gradiva, učenici već na samom času nauče nove gramatičke pojmove što

ih rasterećuje i u odnosu na rad kod kuće. To naglašavamo zato što latinski jezik u gotovo svim smerovima nije deo užestručnog područja, te i zahtevi tu moraju biti ograničeni.

Vežbanje gramatičkih pravila i prevodenja sprovedi se dalje na rečenicama ili lakšim tekstovima datim u udžbeniku. Od svih smerova u kojima se uči latinski jezik, jedino smer medicine i jezičko—prevodilački smer imaju u potpunosti rešeno pitanje udžbenika. To su „Latinski za medicinske škole“ autora Tomljanović—Frišić, izdavač Školska knjiga — Zagreb, 1974. godine, i udžbenik „Latinski jezik“ od Bratislava Mišića u izdanju Zavoda za izdavanje udžbenika, Novi Sad 1979. god. U ostalim smerovima radi se još po gimnazijskim udžbenicima. Na primer, nastavnik koristi udžbenik „Elementa latina“ autora Gortan — Gorski—Pauš, i on je dovoljan za sticanje elementarnih znanja latinskog jezika, ali je, radeći po njemu, nastavniku teško da ispunji i zahtev da učenici ovladaju specifičnom terminologijom pojedinih smerova, pravne struke na primer, biologije, veterine, itd. U tom smislu, dovoljno bi bilo doštampati manje sveske sa lakšim latinskim tekstovima, baziranim na stručnoj terminologiji pojedinih smerova. Na taj način bi se izdaci oko štampanja novog udžbenika sveli na minimum, a sa druge strane, svaki bi smer imao zadovoljavajući udžbenik.

Važno mesto u ovakvom jednogodišnjem radu ima upoznavanje učenika sa biserima latinskog jezika, tzv. sentencijama. One se uče napamet, tako da ih učenici mogu lako prepoznati bilo u svakodnevnom govoru, bilo u književnim delima. Istovremeno, brzo nauče i zapamte mnogobrojne latinske reči. Nastavnik se trudi da učenje sentencija učenicima bude zanimljivo, povezuje ih često sa događajima na času ili iz života učenika. Na primer, ako vidi ispisana imena po klupama, učiće se: „Nomina stultorum ubique locorum“. Na svoje sveske i rečnike svi su napisali: „Repetitio est mater studiorum“, a mnogi su i dodali: „Periculum in mora“ itd. Nakon izvesnog vremena nastavnik će uočiti da učenici i sami upotrebljavaju na času sentencije koje su naučili. Tako na primer, upisuje se odsutan učenik a on u tom trenutku stiže, svi uzikuju: „Lupus in fabula“; ili odgovara učenik koji nije baš spreman, a u tom zvoni za kraj časa, svi će uzviknuti: „Deus ex machina“. U časopisu „Skamija“ koji se štampa u okviru škole učenici su navodili latinske izreke duhovito ih povezujući sa događajima na času i u školi. Zatim, na raznim takmičenjima, kao šifru uzimali su često latinske sentencije. Nastavnik uvek pozdravlja i podstiče ovu aktivnost učenika. Ovakvo učenje sentencija se učenicima veoma dopada, podstiče njihovu maštu i stvara vedru atmosferu na času, te kroz igru, neosetno oni nauče oko šezdesetak latinskih izreka. Ujedno prilikom navođenja sentencija, nastavnik ima prilike da ih poveže sa ličnostima i događajima iz rimske istorije, što isto čini i prilikom obrade zadatih štiva. To je jedini način da se učenici upoznaju sa fragmentima rimske istorije i kulture, budući da je sistematsko proučavanje ove materije neostvarivo.

Nastavnik se u daljem radu trudi da učenicima skrene pažnju na što više naših reči latinskog porekla. To čini sistematski, svakoga časa uzimajući primere bilo iz svakodnevnog govora bilo iz zadatih štiva. Recimo, naše reči antikvitet, jurisdikcija, mobilan, legalan, manifestacija itd. se povezuje sa latinskim, od kojih su nastale: antiquus, iurisdicatio, mobilis, legalis, manifestatio, i tako dalje. Na ovaj način učenici se upućuju da docnije i sami, uz pomoć rečnika, otkriju značenje nekih njima nepoznatih reči latinskog porekla.

Možemo zaključiti da, u sistemu jednogodišnje nastave, rad na času ima veoma važnu ulogu. Učenike treba maksimalno aktivirati kako u smislu neposrednog usvajanja novog gradiva, tako i u vežbanju već usvojenog. Na taj način će učenici usmerenog obrazovanja, gde latinski jezik nije deo užestručnog područja, biti manje upućeni na samostalni rad kod kuće, što je neophodno, imajući u vidu njihovu opterećenost stručnim predmetima. O tome nastavnik mora voditi računa i kada zadaje domaće zadatke i vežbanja.

Za one učenike pak, koji pokazuju veće interesovanje za ovaj predmet a takvih uvek ima, osniva se sekcija za latinski jezik. Na sastancima koji se održavaju dva puta mesečno zainteresovani učenici proširuju svoje znanje, prevode složenije tekstove, rešavaju zanimljive zadatke iz gramatike, upoznaju se opširnije sa rimskim starinama.

Kao izvrstan podsticaj za vannastavni rad ovih učenika su i razna takmičenja u znanju latinskog jezika: školsko, međuopštinsko, pokrajinsko, do nedavno i savezno, gde učenici pokazuju svoje znanje u samostalnom prevođenju lakših originalnih tekstova. Ova se takmičenja održavaju u drugom polugodištu, meseca marta, i organizuju se na inicijativu Pokrajinskog prosvetno—pedagoškog zavoda. Oni učenici koji na ovim takmičenjima osvoje neka od prvih mesta, bivaju nagrađeni knjigama i javno pohvaljeni, što im je i podsticaj za dalje napredovanje. Ovakva takmičenja treba i dalje negovati, jer imaju značajnu ulogu u obrazovanju srednjoškolaca.

I na kraju, možemo zaključiti da nastava latinskog jezika u usmerenoj školi, iako izvođena u manjem obimu, neće ostati uzaludna samo onda, ako u njoj učenici ovladaju osnovnim znanjem iz gramatike, ako budu usvojili najelementarnije latinske reči, te ako budu obogaćeni bar minimalnom zbirkom latinskih sentencija i najzad, kao najvažnije, ako ponesu interes i želju za daljim samostalnim napredovanjem u znanju ovog jezika.

ZUSAMMENFASSUNG

Vesna Litričin: ETLICHE ERFAHRUNGEN IM LATEINUNTERRICHT DER BERUFGERICHTETEN MITTELSCHULBILDUNG

Nach der Konstatierung, daß in der Autonomen Provinz Vojvodina seit drei Jahren der Unterricht in der reformierten berufsgerichteten Mittelschule ausgeführt wird, bietet die Verf. im ersten Teil der Darlegung eine kurze Übersicht der Zentren und Richtungen, wo Lateinunterricht besteht, und nachher werden die Ziele, sowie Aufgaben, Unterrichtspläne und -programme für diesen Lehrgegenstand in der berufsgerichteten Bildung angegeben.

Die Verf. hat in den drei vergangenen Schuljahren als Lehrer schon bestimmte Erfahrungen im Unterrichtsprozess mit den Schülern der berufsgerichteten Bildung erworben, und daher stellt sie kurz die neuentstandenen Bedingungen für die Vollbringung des Unterrichtes dar, und nachher äußert sie ihre Bemerkungen über gewisse Unterrichtsformen, die in den bestehenden Bedingungen sich als verhältnismäßig erfolgreicher erwiesen haben.

Vor allem müssen die Lateinlehrer augenblicklich die Tatsache annehmen, daß nur während eines Schuljahres mit je zwei Stunden wöchentlich die vor sie gestellten Ziele und Aufgaben des Lateinunterrichtes realisieren sollen. Nun stellt man die Frage, auf welche Weise den Lateinunterricht zu intensivieren, ohne dabei die Schüler zu überlasten in denjenigen Richtungen, wo dieser Gegenstand nicht zum engeren Fachgebiet gehört? Diese und andere Fragen, die mit der Ausführung des Lateinunterrichtes allein verbunden sind, werden im Schlußteil des Referats besprochen.